

„A FÜGGŐSÉGTŐL A SZABADULÁSIG”

DROGOS ÖNÉLETÍRÁSOK

Magyarországon az utóbbi években jelentek meg olyan könyvek, amelyek felépült droghasználók önéletrajzi írásait tartalmazzák. Mivel ennek a műfajtypusnak nem voltak, nem lehettek előfutárai Magyarországon, érdemes megnézni, hogy a szerzők – azaz a volt droghasználók és családtagjaik – hogyan mutatják be a drogossá válás és a gyógyulás folyamatát, s ehhez milyen kulturális, „laikus” vagy „naiv” pszichológiai örökséghez nyúlnak, miből merítenek, milyen sémákat alkalmaznak, miközben történeteiket megszerkesztik. A drogos önéletírások vizsgálata jól illeszkedik azokhoz a kutatásokhoz, amelyek különböző társadalmi traumákat és jelentős társadalmi változásokat elszennedő vagy éppen átélő személyekkel kapcsolatban Magyarországon is folynak.¹

A 2000. év körül megjelenő könyveket nők írták. A hagyományosan inkább férfiproblémának tartott illegitim droghasználat női perspektívája a felépülést állítja a középpontba. Két könyvben egy-egy nő számol

RÁCZ JÓZSEF

be a kábítószer-függőségéről és felépüléséről, a harmadikban egy

anya írja le kábítószeres fia halálát és saját küzdelmét e halál feldolgozásában. A negyedik könyv egy nő interjúja egy férfival, aki az interjút követően öngyilkos lett. Végül az ötödik, Gáll Szabolcs Balázs könyve önéletrajzi írásokat is tartalmaz; a kötetet az író halála után a szülei adták ki. A negyedik interjúkötet, nem önéletírás, akárcsak Rácz Zsuzsáé és Varga Imréé, ám e két utóbbi szándéka szerint is szerkesztett interjúkat, „életsorsokat” közöl.

A magyar drogos önéletrajzi írások feltehetően annyiban mindenképpen különböznek a műfaj legnagyobb termését adó amerikai művektől, hogy azokat jelentős részben a Névtelen Alkoholisták (AA, vagy Névtelen Narkósok vagy Névtelen Anyagosok, NA) sajátos betegség- és felépülés-konceptiója uralja.² Az AA-történetek fő jellegzetessége a kontrollvesztésnek és a függőségnek mint betegségnek a lineáris, progresszív, krónikus modellje, amely „spontán”, kezelés nélkül végül halálhoz vezet. Az AA-val találkozásnak, az AA tizenkét lépéses programjának (benne a spirituális gyógyulásnak és a közösség erejének) döntő szerepe van a felépülésben. A modell nem is beszél gyógyulásról, hanem csak „felépülésről”. Ha nem az AA keretei között történt is a felépülés, az AA jelentős hatást gyakorolt a felépülő narratívájára.³ Viszonylag kevés olyan kutatás történt, ami nem az AA keretei között foglalkozott a felépülés narratíváival.⁴

A magyar történetek vélhetően mások. Magyarországon az AA hatása egyelőre nem számottevő, az 1980-as évek végén alakult néhány AA-csoport, nagyobb expanziójuk a kilencvenes évektől indult meg, de „áttörésről”, arról, hogy ez a magyar közvélemény és a szakmai közösség számára meghatározó kezelési forma lenne, nem beszélhetünk. Néhány éve működik az országban egy-két NA-csoport is. Mindezt figyelembe véve érdekes megvizsgálni, hogy a szerzők milyen kulturális-gyógyító háttér előtt helyezik el történeteiket.

A felépülés elbeszélését a *konverziós* narratívák közé sorolják.⁵ A szerhasználó, függőből „józan” lesz (ami több a „puszta” szermentességnél), számot vet azokkal a „bűnökkel”, amelyeket a szerhasználat idején magával és másokkal szemben elkövetett. Az AA-narratíva szerint pedig végül magáévá teszi az AA koncepcióját, az AA sajátos történetészövését, ami elsősorban a felépüléssel, nem pedig a szerhasználat kialakulásával és lefolyásával foglalkozik.⁶ Az önéletraj-

■ Buzai Borbála: *A sárkányos lány. A drogfüggőségtől a szabadulásig*. Alexandra, Pécs, é. n.; Gáll Szabolcs Balázs: *Száraz létünk fekete napjai. Versek, novellák, naplójegyzetek, interjúrészletek, 1987–2000*. Egészség Virág Egyesület, Bp., 2002.; Pusztaháziné Gazdag Ilona: *Más világ. Egy anya naplójából. Tükörcserepek (Anyá, ... engedj el!)*. Szerzői kiadás, Bp., 2001.; Rácz Zsuzsa: *Kábítószeret*. Csokonai, Debrecen, 1998.; Sinkáné Sinka Rita: *Kővirág. A drogpokol hétköznapjai*. L'Harmattan, Bp., 2004.; Varga Imre: *Anyagba zárva. Drogos sorstörténetek. Válasz*, Bp., 2003.; Varga Judit: *Éjjel után... S. László („Amszterdam” Lacika) önvallomása*. Kolor Optika, Bp., 2002.

1 ■ Lásd például, a teljesség igénye nélkül: Pataki Ferenc: *Élettörténet és identitás*. Osiris, Bp., 2001.; László János: *Társas tudás, elbeszélés, identitás*. Scientia Humana-Kairosz, Bp., 1999; Erős Ferenc: *Narratív rekonstrukciók és identitás-stratégiák a holocaust utáni második generációban*. In: Bárdos Katalin, Kardos Péter (szerk.): *Diszkrimináció és üldöztetés. Hatások és következmények*. Animula, Bp., 2001., 51–68. old.; Kovács Éva, Vajda Júlia: *Mutatkozás. Múlt és Jövő*, Bp., 2002.

2 ■ Lásd Carl E. Thune: *Alcoholism and the archetypal past. A phenomenological perspective on Alcoholics Anonymous*. *Journal of Studies on Alcohol*, 38 (1977), 75–88. old.; George H. Jensen: *Storytelling in Alcoholics Anonymous: A rhetorical analysis*. Southern Illinois University Press, Carbondale, 2000.

3 ■ Pl. Helen Keane: *Public and private practices: addiction autobiography and its contradictions*. *Contemporary Drug Problems*, 28 (2001), 567–595. old.

4 ■ Pertti Alasuutari: *Desire and Craving. A cultural theory of alcoholism*. The State University of New York Press, Albany, 1992; V. Hänninen, A. Koski-Jyännes: *A függő viselkedés-módból való felépülés narratívái*. In: Rácz József (szerk.): *Drog és társadalom. Az addikció mintázatai*. Új Mandátum, Bp., 2002. 268–286. old.

5 ■ Keane: *i. m.*

6 ■ Jensen: *i. m.*

zi írások és a *gyónás* kapcsolatára is sokan rámutatnak, kezdve Szent Ágoston önéletrajzától – a drogkérdéshez közelítve – De Quincey ópiumevéséről szóló vallomásáig.

Greimas⁷ a történet felépítésében két „tájképet” (*landscape*) különböztet meg, az események és a tudatosság tájképeit. A drogos önéletrajzi történetek sajátos módon bánnak e két „tájjal”: nem szerkesztik egybe, hanem egymásutániségükben, egymásmellettiségükben jelenítik meg őket mint a jelenségek két különböző létmódját: az egyik a „látszólagos”, a másik pedig a „valóságos” – ahogy a szerzők fogalmazzák. Erre az „elcsúsztatásra” más megközelítésben visszatérnek.

A drogfüggőség a könyvekben *betegségeként* nyer értelmet. Ezért jogos az összevetésük a betegség-narratíva különböző típusaival. Arthur W. Frank, maga is felépült rákbeteg (ami egyfajta narratív hitelességet kölcsönöz könyvének), háromféle betegség-narratívát különböztet meg. A látszólag legegyszerűbb a *helyreállítási* narratíva: egészséges voltam, beteg lettem, újra egészséges lettem. A gyógyulás aktív szereplője a gyógyszer vagy az orvos (gyógyító): a beteg tehát nem „meggyógyul”, hanem „meggyógyítják”. A folyamat természetesen nem egyszerű, és nem nélkülözi a szenvedést és a küzdelmet. A *kereső-felfedező narratíva* egy képzeletbeli – archetipikus – utazás leírása, amely a megbetegedéssel vette kezdetét; az út végére nemcsak a gyógyulás következik be (sőt a gyógyíthatatlan, halálos betegségeknel nincs is szó gyógyulásról), hanem az egyén megváltozik, gazdagodik, felfedezi önmagát, azt, amilyen *mindig* is volt. Végül, a *káros-narratíva* valójában nem kínál fel – narratíván megkonstruált – gyógyulást; az egyén képtelen megküzdeni a betegségével.⁸

A drogos narratívák – amelyek más narratíva-lehetőségeket „kolonizálnak” és a drogproblémákat preferáló mai közbeszéd számára elfogadható történet-szöveget állítanak elő – ezen elemzésekre támaszkodva egy alternatív értelmezés számára is utat nyitnak. Itt a személyiség és a droghasználat viszonya áll a közép-pontban: az „én” és az „ének” diskurzusa a droghasználat kialakulásáról és a gyógyulásról. A most tárgyalt könyvek szerzői által bemutatott történetek, de legfőképpen a választott szerkesztési mód a „dialogikus én” működését, a különböző, a személyiség egészén belül tétélezett „én-pozíciók” küzdelmét és polifóniáját mutatja meg igen érzékletesen. Valószínűleg azért, mert hiányzik az AA-narratíva vagy kronotoposz,⁹ amelyre mintegy felfűzhetnék volna felépülésük történetét, vagy legalább egyfajta háttérrel nyújtott volna gyógyulásuk elmeséléséhez.

A „dialogikus én” fogalma az ént divergáló és ellentétes „hangok”, „dialogusok” polifóniájaként fogja fel. Ez a megközelítés az irodalomelméletből származik, s főként Bahtyinra hivatkozik. A személyiséget viszonylagos autonómiával rendelkező részleges ének, úgynevezett én-pozíciók dinamikus sokféleségeként fogja fel. Az én képes az egyik térbeli pozícióból a má-

sikba elmozdulni, a megfelelő időbeli változással. Különbőféle, akár ellentétes pozíciók között is fluktuálhat: lehet szülői én-része s egy másik én-része gyermeki. Sokszor az én-részek kiegészítik egymást, mint amikor az adott személy úgy viszonyul saját magához, mint szülő a gyermekéhez; továbbmenve ez a szülői „én-rész” ellenséges vagy éppen elfogadó is lehet a személyiségen belül található másik én-részhez, a gyermeki én-részhez képest. Mindeközben ezek az én-részek rendelkeznek azzal az imaginárius képességgel, hogy ezekhez a viszonyokhoz bizonyos „hangot” rendeljenek (a személy „belső beszédében” hol szülőként, hol gyermekként szólal meg), így a különböző viszonyok („pozíciók”) között lehetővé válik a dialogikus kapcsolat (például a szülői és a gyermeki én-részek között). Mindegyik pozíciónak megvan a maga története, a saját „belső hangja”, mindegyik a saját szemszögéből (pozíciójából) mesél. Ezek a „hangok” tartozhatnak a külső világhoz (vitatkozunk a valóságban vagy egy bennünk élő, létező személlyel), de megjelenhetnek belső, imaginárius világunk részeiként is. Amikor magunkban vitázunk, akkor sem egyszerűen magunkban beszélünk, hanem „valakihez”, egy képzeletbeli személyhez szólunk, aki jó esetben válaszol, tehát megszületik a dialógus. Ezeket a belsővé tett vagy eredetileg is belsőként létezőt „személyeket” nevezi az elmélet „én-résznek”.¹⁰

Az individuális én-elméletekkel szemben a „dialogikus szelf” koncepciója azon a feltételezésen alapul, hogy ugyanaz a személy sok én-résszel rendelkezik.¹¹ Az én-részek és viszonyaik (a „pozíciók”) egyetérthetnek, ellenkezhetnek és ellentmondhatnak egymásnak, megkérdőjelezhetik egymást stb. Ennek a belső dialógusként felfogott folyamatnak időbeli és térbeli szerkezete van. Az előbbi talán jobban elképzelhető (és látunk is rá majd példákat), az utóbbi némi magyarázatra szorul. Bahtyin nem is annyira az én-narratíva időbeli, mint inkább *térbeli* szerveződését emeli ki Dosztojevszkij prózájáról szóló könyvében,¹² az én-részek közötti kommunikációk itt egymás mellett, egymás után „helyezkednek el”, ami arra utalhat, hogy az én-részeket felfoghatjuk úgy is, mint a sze-

7 ■ Idézi: Jerome S. Bruner: *Actual minds, possible worlds*. Harvard University Press, Cambridge, 1986.

8 ■ Arthur W. Frank: *The Wounded Storyteller: Body, illness, and ethics*. The University of Chicago Press, Chicago, 1995.

9 ■ Jensen: *i. m.*

10 ■ Hubert J. M. Hermans, Harry J. G. Kempen, R. J. P. Van Loon: The dialogical self: Beyond individualism and rationalism. *American Psychologist*, 47 (1992), 23–33. old.

11 ■ Hubert J. M. Hermans: The Construction of a Personal Position Repertoire: Method and Practice. *Culture & Psychology*, 7 (2001), 3., 323–365. old.; The Dialogical Self: Toward a Theory of Personal and Cultural Positioning. *Uo.* 243–281. old.; The construction and reconstruction of a dialogical self. *Journal of Constructivist Psychology*, 16 (2003), 89–130. old.

12 ■ Mihail Bahtyin: *Dosztojevszkij poétikájának problémái*. Gond-Cura, Osiris, Bp., 2001.

13 ■ Bahtyin: *i. m.* 40–41. old.

14 ■ Mick Cooper: "I-I" and "I-ME". Transposing Buber's interpersonal attitudes to the interpersonal plane. *Journal of Constructivist Psychology*, 16 (2003), 131–153. old.

mélyiségen belül térbelileg is elkülönülő részeket: „Az a konok törekvés, hogy úgy nézzen mindent, mint ami egyszerre létezik, úgy fogjon föl és láttasson mindent, mint egymás mellett, egy időben létezőt, tehát mintha nem is időben, hanem csak térben létezne, nála [Dosztojevszkijnél] oda vezetett, hogy még az egyes ember belső ellentmondásait és belső fejlődési szakaszait is *térbelivé* [kiemelés – R. J.] dramatizálja, mintegy rákényszeríti hőseit, hogy hol önnön hasonmásukkal, hol az ördöggel, hol saját alteregójukkal, hol karikatúrájukkal szálljanak vitába...”¹³

Valójában a „pozíció”, a „pozicionálás” is inkább ezt a térbeli szerveződést fejezi ki, nem feledve, hogy időbeliség nélkül történet sem lehetséges. A pszichológiai vizsgálatok tapasztalatai szerint az én-részek közötti viszony szoros összefüggésben áll a személy által átélt *distress*-szel, illetve jóléttel.¹⁴ Az egészségesnek tartott intraperszonális viszony akkor valósul meg, ha az összes én-rész és én-viszony fenntartja bizonyos mértékű individualitását, az én-pozíciók nem olvadnak össze, nem fedik át, nem „szennyezik” egymást. Van destruktív, a fejlődést nem szolgáló én-részek közötti kapcsolat, ahol az egyik én-rész egy tárgyiasult és megkövült én-pozíciónak felel meg, amelyik néma, és amelyikkel nem lehet dialogikus kapcsolatot kialakítani. Létezik fejlődésre, változásra képes kapcsolat is, ahol a különböző én-részek és én-pozíciók között egyenlőségen alapuló, dialogikus és kommunikatív viszony alakul ki.

Azért érdekesek ezek az elméletek, mert a megszkott, elsősorban pszichoanalitikus gondolkodástól eltérő módon mutatják be – vagy legalábbis próbálják bemutatni –, hogyan konstruálódik meg a drogfüggőségű történet felépülés folyamán a kölcsönös dialógus, amely felváltja az addigi diszfunkcionális, némaságra ítélt, egymás számára (mármint az egyes én-részek számára) tárgyiasult kommunikációt. Bahtyin „térbeliség”-fogalmával megvilágítható az a sajátos önéletírási, szerkesztési mód is, amellyel a felépült droghasználók „egymás után”, „egymás mellé helyezve”, térben elrendezve jelenítik meg különböző én-állapotaikat („hangjaikat”). Az önéletírás amúgy is „elève” dialógust feltételez az önéletíró és sokszor nagyon is valóságosan elképzelt hallgatósága (a többi szerhasználó és szülei, akiknek ezúton adnak szó szerint „tanácsot” az önéletírók) között.

A „SÁRKÁNYOS LÁNY” TÖRTÉNETE

A *Sárkányos Lány* története, miként alcíme is mutatja, „a drogfüggőségtől a szabadulásig” tart. A történet a viharos serdülőkortól a drogfüggőségen keresztül a gyógyulásig, majd a „kábitószeres tapasztalatból erőt merítve”, a könyv megírásáig vezet. A *Sárkányos Lány* egymást követően két narratívát mond el az életéről: az egyik az esemény-narratíva – hogy „kiadjak magamból mindent” –, a másikat – „mi is történt valójában” (114. old.) – pedig jobb híján nevezzük „intrapszichés valóság-narratívának”. Ez utóbbi a lelki

történekek szintjén meséli el a főszereplő életét addig a pontig, amíg – a szerző szavaival – „összeállt a kép”.

Az „esemény-narratíva” szerint a *Sárkányos Lány* szülei elváltak, ő 13 éves korában kezdett inni, „több mindenkivel lefeküdni”, boltból lopni, majd a 8. osztályban megbukott és cigarettázni kezdett. 14 éves kora nyarán már „versenyt iszik és versenyt hány” a többiekkel, ekkor tetováltatta magát a sárkányt. 16 évesen elköltözött otthonról, 15 és fél évesen lett terhes először, majd utána néhány év alatt még kétszer. A terhességek vége minden esetben abortusz volt. 14 éves korában próbálta ki az LSD-t. Egy lakótelepi lakásba költözött, itt már rendszeresen fogyasztott különböző drogokat (LSD-bélyeg, Ecstasy, amfetamin, hasis, fű). Erről az időszakról írja, hogy „teljesen megváltoztam, kicserélődött a személyiségem. Mint-ha hallanám a szembejövők gondolatait, illetve az enyémeik is túl hangosak volnának.” Napi több gramm amfetamint használt, és beszállt a drogüzletbe is, Ecstasyt gyártatott Hollandiában, és azt forgalmazta. „Egyre több kellett már mindenből, és így sem igazán éreztem a hatását. Iszonyú sokba került az egész.” Később új lakásba költözött, ahol heroin kezdett szívni, majd egyszer, takarítás közben, „összeállt a kép”. Ezt úgy jellemzi, hogy „oké, ezek voltak az életem eseményei, amiket bárki láthatott. De hogy mi is történt?”

Itt kezdődik a másik narratíva, ahogy elneveztem, az „intrapszichés valóság-narratíva”. Itt nem az eseményeket, hanem a lelki küzdelmeket látjuk. A *Sárkányos Lány* kisgyermekként félős volt, majd a halál és az élet értelmetlensége kínozza: „Gyermekkoromból nagyrészt a félelemre és a rosszkedvre emlékszem. A depresszió klasszikus tüneteit produkáltam, de sem én, sem a környezetem nem fedezte ezt fel. Bánatom egyre mélyült, ami 13 éves koromra csúcsosodott ki, mikor is elkezdtem inni.” Később „elkezdtek hízni és az életem irányítása teljesen kicsúszik a kezem közül”. A cél: „megfejtani önmagam”, „megérteni, hogy *ki vagyok*” (kiemelés – R. J.). Míg az esemény-narratívát különböző balhék, drogos történetek uralják, az „intrapszichés valóság-narratíva” nem látható, lelki fejlődéstörténetet tartalmaz. Megjelenik a narratív okság („egész addigi életem, az egymásba kapcsolódó szemek láncolata”) és az ellentétpárokhoz kibontakozó „harmónia” is, ami az előző narratívából hiányzott. A *Sárkányos Lány* az élet értelmetlenségének érzéséből először a „hihetetlen erőket” emeli ki, „amik kényükre-kedvükre dobáltak, téptek szét”, majd körülhatárolja őket: „apu és anyu harcol bennem”, „szerzetes vagy nagyvilági nő legyek”, ellentét feszül az „anyagi, evilági dolgok” és a spiritualizmus között. Ebből alakult ki a „harmónia”, az „egység keresése”, az, hogy ő „valami nagyobb egésznek a része”, s hogy minden ragaszkodást engedjen el az életéből.

Vajon mi lehet az oka, hogy az élettörténeti eseményeket elbeszélő narratívánál a második („ami valójában történt”) hitelesebb, valóságosabb? Az események felsorolásánál (ez és ez történt) hatékonyabb az

„intraproszichés valóság-narratívát” uraló, önmagának feltett kérdések sora: *ki vagyok én?* Majd a válaszok narratív oksági láncolatban történő bemutatása: „közben megfogalmazódott bennem egész addigi életem, az egymásba kapcsolódó szemek láncolata”. E kérdések nyomán az események mozgatójaként önmagát fedezte fel: „minden balsorsomnak, szerencsémnek, megbetegedéseimnek, gyógyulásomnak egyedül én vagyok a forrása.”

A két párhuzamos narratíva azonban más értelmezést is lehetővé tesz. Az elsőben a drogos tematika dominál, a balhék, a különböző társadalmi határátlépések. Jóllehet a túlzott alkoholfogyasztás előbb alakult ki, a „problémát” a Sárkányos Lány életében a droghasználat jelentette. A droghasználat által uralt életben „elementáris erejű volt [...] a szabadság és függetlenség utáni vágy”. Nem egy elesett, vesztes droghasználót látunk itt, hiszen önmagát úgy jellemzi, mint aki „az erősek közé tartozott”. „Évek hosszú rehabilitációja kellett, és még kell is, hogy ismét odafigyeljek az érzéseimre, érzelmeimre, nemhogy ki is mutassam azokat.”

A droghasználat egyik következménye: „eltűntek a melleim”. Ezt a nőietlen, küzdő, az érzelmeket elleplező narratívát követi (valójában rávetül, és mintegy párhuzamos olvasatot tesz lehetővé) egy nőiesebb narratíva: fejfájással, depresszióval, hízással, ködgomolyagszerű, amőbaszerű, (test)határok nélküli érzésekkel, és állandó panaszkodással, hogy „milyen dagadt vagyok”. Az élettörténeti részben egy férfi pszichológushoz járt, akivel hamarosan együtt ivott. A „lelki” történetben egy pszichiátert említ, Mariannt, aki ráirányította figyelmét az énképére, Prozacot írt fel, és arra buzdította, hogy tanuljon a kábítószeres tapasztalataiból. A testi betegségek, köztük a női bajok is csak ebben a narratívában jelennek meg: évek óta gyulladásban volt az egész bélrendszere, volt egy polipja is, és méhszájsebe, sérve. A kábítószeres tematika által uralt férfias narratíva – amely magába olvasztja az alkoholproblémákat (egy lehetséges „alkohol-probléma narratívát”) és a serdülőkori problémákat (egy lehetséges „rossz lány” narratívát) is – mellett a nőies narratívában öltenek testet a lelki folyamatok.

A változást az önmagához intézett kérdések sora indította el. Ezt – kívülről szemlélve – egyfajta értelemkeresésként értelmezhetjük: a Sárkányos Lányt nem elégítette ki az a tudás, életének és sorsának, énjének az a jelentése, amit addig tudott, ami drogossá tette, s ami drogosként tartotta meg. De egy másik lehetőség is kínálkozik, a Sárkányos Lány történetének és konfliktusainak az a „belülről” való szemlélete, amely – mint láttuk – tőle sem idegen. A „külső” szemléletet a Frank leírta betegség-narratívákkal hozom összefüggésbe: a narratívákban keveredik a két betegség-alapnarratíva, a helyreállítása és a keresése. A történet végére a főszereplő gazdagodik, de ezt nem szorosan a droghasználatnak (mint útnak indító állapotnak) tulajdonítja. Újra egészséges lett.

Az intraperszonális dinamikát a kérdések sora indítja el – ki vagyok én? –, a belső párbeszéd, a narratív láncolatok dialogikus kibomlása, és végül a pszichiáter-nő tanácsa: figyeljen énképére, tanuljon tapasztalataiból. A droghasználó, balhézó, „cselekvő” én (vagy én-rész) helyébe az addig passzív, az eseményeket egy későbbi interpretáció számára megfigyelő én lép. A droghasználó én-rész és a passzív megfigyelő, a sorsát elszennvedő én-rész közötti kapcsolat dialogikussá válik, az én-pozíciók között megindul a kommunikáció; a múlt (és a hozzá kapcsolódó én-pozíciók) nem megtagadni való, ellenkezőleg: feldolgozandó, beépítendő, az interpretáló én-pozíciót gazdagító anyaggá változik. Korábban mintegy a tárgyiasult én-rész tevékenykedését látjuk: sok-sok cselekményt. Csak a változás („összeállt a kép”) után jelentkezik egyre erősebben, és veszi át a „hatalmat” az aktív, megismerő én-rész. Az én-részek hipotézise annyiban gazdagítja az egyetlen énnel leírható folyamatot, hogy a Sárkányos Lánynál – gyógyulását követően – több, egymással immár szimmetrikus én-pozíciókat látunk: különböző meditatív-spirituális élményeket, barátokkal folytatott beszélgetéseket, „dialogikus” – ebben az értelemben a későbbi reflexió, megértés és korrekció számára nyitott – visszaemlékezéseket.

A „KÓVIRÁG”

Sinkáné Sinka Rita *A kővirág* című könyve – alcíme: „A drogpokol hétköznapjai” – a szerző drogossá válását, majd gyógyulását mutatja be. Egy karácsony esti idillel kezdődik, amelyet azonban megtört a 18 éves Rita hányása („örület az évésemmel”). Ekkor már szerelmes volt Roliba, akihez később oda is költözött. Itt kezdett kábítószerezni, először LSD-t használt, majd Ecstasyt, amfetamint, hasist, füvet, és végül heroint. Közben három abortusza volt, szexuális szolgáltatásokat nyújtott egy bárban, valójában prostituáltként dolgozott, hogy megszerezze a heroinra való, később ugyanezért már lopott is.

Rita történetében a felszínen két szál fut hol egymás mellett, hol egymásba gabalyodva: a falás-hányás és a droghasználat. Végül a kábítószeres narratíva győzedelmeskedik a „bulímia” narratívája felett: „olyan voltam, mint egy drogos és nem hittem el senkinek, hogy beteg vagyok”. A bulimiáját „meggyógyítja” a drog. („Nem voltam többé bulimias. Végrel!”) Rita történetét meg-megszakítják az „Anyu” által írott levelek. Nem tudjuk, valóban az anya írta őket, vagy utólag Rita: mintegy összefoglalják és az anya szempontjából értelmezik az előző fejezetekben leírt történeteket. A leveleknek magára a történetre nincs hatásuk, ezért közömbös is, hogy valójában ki írta őket s mikor. Az anya ugyanakkor fontos szerepet tölt be a történetben; időnként (jóval ritkábban, mint a levelekben) szembesíti Ritát a valósággal, alternatívát és egy „külső” nézőpontot kínál számára. Rita ismeretségi körében ő az egyetlen, aki a drogozásba való belebonyolódás során is önálló hangot képvisel. A

narratíva egyik kulcsmozzanata, amikor Rita rájön, „függő vagyok!”, heroinfüggő – pontosabban először barátja, Roli közli ezt vele („mondja meg neki”) elvonási tünetei láttán.

Innentől a heroinfüggő Ritát látjuk, aki akkor „gyógyul meg”, ha heroinhoz jut, és akkor beteg, ha elvonása van. Átalakul kapcsolata Rolival: „szerettem, amikor csak mi voltunk [...] végre, elég heroin jutott mind a kettőnknek”. Önmagáról: „lefogytam. Már minden nadrágom lötyögött rajtam és kiálló csipőcsontjaimtól nem tudtam aludni. Az arcom örökké sárga volt, a bőröm hámlott és az egész testem teli volt elvakart sebekkel [...] Tekintetem pedig épp olyan üres volt, mint az életem.” Rita ezután különböző kezeléseken részesült, visszaesések és drogmentes időszakok váltogatták egymást. Végül elkerült egy „dokinőhöz”, aki a bulimiáját is kezelte. Drogmentes lett, meggyógyult. Visszajutunk a könyv elején láttatott családhoz: „hazataláltam”.

Ugyanúgy, mint a Sárkányos Lány, Rita is két párhuzamos, illetve egymást fedő történetet mesél el; „Anyu” leveleiben közli az értelmezéseket. Látszólag az anya küzdelméről van szó, lánya teljes megértéséért: Rita „beteg”, az ő „felnőtt intelligens lánya [...] érzelmileg nem több három évesnél”, aki szeretetre és elfogadásra vágyik. Az anya fejlődésében ennek felismerése a legfontosabb, ami egyben Rita történetét is magyarázza. Szeretetre és elfogadásra vágyik, hogy „hazataláljon”.

Története egyik mélypontján Rita kővirághoz hasonlítja magát. A könyv bevezető szakaszában megtudjuk, hogy „a kővirágok gyönyörű szépek. Szirmaik olyan üdék, mintha abban a pillanatban bomlottak volna ki bimbójukból, illatuk édes, ellenállhatatlan.” De csak ha leszakította, jön rá az ember, hogy kővirágot szakított, amit magával kell cipelnie. A kővirág rengeteg bajt és szerencsétlenséget zúdít gazdájára, egészen addig, amíg az idő el nem koptatja. A könnyelmű, ostoba, tudatlan emberek szakítják le a kővirágot, és többségük vele együtt éli le életét. Rita kővirágot szedett, és végig kellett néznie, ahogy az teljesen elporlad. Ő már beavatottá vált – talán az olvasó is –, nincs félnivalója a kővirágoktól. „A kővirágom kemény szárán pedig egy varázslatos, üde, friss, illatos és minden ízében VALÓDI virág himbáldozik. Hazataláltam!” Az otthonról azonban – még a bevezetőből – tudjuk, hogy messze nem az az idilli hely, aminek kinéz. Persze meg is változhatott az otthoni helyzet. Ezt jelzi, hogy Rita történetében az Anyu az, aki igazán változik, és belátja tévedéseit. Egy-két levélből arra következtethetünk, hogy az anya még az otthoni állapotokat is megváltoztatta.

Említettem, hogy Rita történetében a később dominánssá váló kábítószeres narratíva egy bulimiás, falás-hányás dinamikával keveredik. A bulímia „meg is gyógyul” a heroinhasználat hatására, hogy aztán Rita gyógyulásának végső szakaszában újra jelentkezék, és a végső gyógyulás a bulímia kezelésével váljon elérhetővé. A kábítószeres narratíva „kolonizálja” a

bulimiás történetet, ahogy más problémák elbeszélését is. Nem követhető például az a drogprobléma előtt „keletkezett” szál, amely a taxissal (Béla bával) folytatott szexuális „üzletelés” bemutatásával veszi kezdetét. *Rita* prostituálódásáról később részletesen olvashatunk, erről a kapcsolatról azonban alig. A kábítószeres narratíva férfi alakjai – a tehetetlen, elleneséges apa (aki lekurvazza a lányát), a kábítószeresbe vivő Roli, a banda többi tagja – közül még Béla bá a legemberibb, aki szexuális szolgáltatásért cserébe tesz szívességeket. Nők csak mellékszerepben tűnnek fel, egy-két barátnő, testvér, illetve az anya, aki a történet Ritával szembeni ellenpontja. A levelekben ő az, aki szenved, aki magát és férjét is hibáztatja, aki megoldást keres. Ez az ellenpontozás azonban Rita elbeszélésében nem jut szerephez – Rita úgy szerkeszti a leveleket a szövegbe, hogy egyáltalán nem reflektál rájuk. De a történet elmondása igényelte a másik hangot: az anya szenvedése mutatja, milyen mélyre jutott Rita. Egyben ez adja az eseményeket felsoroló narratívához képest a „tudatosság” tájképet.

Igazából a családi idill sem érhető – ahonnan Rita elindult, majd ahova visszatért. Nemcsak azért nem, mert nem tudjuk meg, hogyan, miért jelentkezett a bulimiája, hanem a szülők közötti kapcsolatról sem tudunk meg semmit, pedig az, illetve a család légköre vélhetően szerepet játszott a bulímia kialakulásában (csak annyit, hogy „még mindig gyereknek degradáltak”). Rita történetének középpontjában a kábítószeres áll; a „megoldás” is ennek felismerése után következik el: „mert most igazán, teljesen egyedül voltam. Csak ekkor döbbsentem rá, hogy már senki sem nyújtja felém a kezét, hogy kihasználnak, ellőknék, és a saját anyám sem hatódik meg a könnyeim láttán. Ráéreztem, hogy az, aki miatt az egész mégis felvállaltam, [...] nem valaki. Nem az, akire eddig mindent ráfoghattam, hanem valami más. Valami... a drog.” A dolgok kimondása, megnevezése (drogos, függő, és most a végső ok, a drog) – bármilyen fenyegető is – a gyógyuláshoz vezető legfontosabb lépés. A történetben a drog mint külső ágens jelenik meg ugyan, amellyel szemben Rita tehetetlen áldozat, az áldozatszerepből azonban az Anya megformálásával sikerül kilépnie, azzal, hogy hangot ad Anyunak.

Rita történetében azt is látjuk, hogy a droghasználat és a vele járó normasértések sora, a lázadás a család ellen bizonyos értelemben a felnőtté válás, a függetlenedés útja. A bulímia által reprezentált szál viszont a szülői ház elfogadását, a belenyugvást (emiatt nem kellett elköltöznie), a gyerek szerep elfogadását mutatja. Ahogy a droghasználat narratívája „kolonizálja” a bulimiát, egyben egy társadalmilag, nyilvánosan könnyebben elfogadható betegségképet és felépülést mutat. A bulímia testközpontú narratívája a nyilvánosság számára kevésbé hozzáférhető és elfogadható.

Külső perspektívából Rita történetét is értelmezhetjük a Frank-féle betegség-narratívákkal. „Helyre-

állítás” narratíva: Rita meggyógyul és visszatér az „idilli” szülői házba. Szenvedései a gyógyulás folyamán nyerik el jelentésüket és értelmüket. Története tanulsággal szolgál mindenkinek, aki droghasználóként elveszti a kontrollt, és „megbetegszik”. Rita azonban, ha drogfüggőségéből meggyógyul is, nem lesz teljesebb személyiséggé; felépülés-története nincs befejezve, hiszen egyszer majd az „idilli” családi helyzetével is szembe kell néznie. Az intraperszonális dialógusban az Anya reprezentálja azt az én-pozíciót, amely Ritát előreviszi; az anyai karakter által válik értelmezhetővé a gyógyulás folyamata. A drogos-bulimiás én-pozíció (amely mint egyfajta sorszerűség jelenik meg) itt is helyet ad az értelmező, elemző én-pozíciónak, noha a folyamat nem olyan teljes és befejezett, mint a Sárkányos Lány esetében. Rita családja a könyv végén „élethez kel”: „Anyu, Apu, Kristóf és a kicsi Timi. Olyan hosszú és keserves volt az út, de úgy érzem, visszatértem.”

EGY ANYA NAPLÓJA

Pusztaháziné Gazdag Ilona *Más világ. Egy anya naplójából. Tükörcserepek (Anyu, ... engedj el!)* című könyve fia heroinhasználatát és halálát mutatja be a történetekkel egyidejű naplóbejegyzések, levelek, visszaemlékezések segítségével, majd nyomon követhetjük, ahogyan az anya megpróbálja feldolgozni a történeteket, a könyv végén már évekkel fia halála után. A történet 1994. október 29-én kezdődik, az első naplóbejegyzéssel: „Remeg a gyomrom... egy örült kutatás az életem, mióta először találtam füvet, aztán injekciós tűt és a hozzávalókat. Vércseppeket felitavva egy papírsebkendőn... Mit vétettem én, hogy ekkora büntetést mér rám a Sors?” A naplóbejegyzések Ilona szenvedéstörténetének stádiumait mutatják: időnként „összeáll a kép”, hogy mi történik fiával, hogy a következő napokban minden semmivé váljon. A remény, hogy fia abbahagyta a drogozást, és a kétségbeesés egy-egy árulkodó nyom vagy jel miatt, hogy mégsem. A megbizonyosodás, hogy fia beteg, és ő maga is beteg (fia drogozásának betege), és a kétely, hogy nem tud rajta segíteni. A fiának higgyen, vagy a „nyomoknak”? Akkor van baj, ha a fia szenved, vagy éppen akkor, ha felszabadult és jókedvű („néhány óra múlva kicserélve, egy újságot lobogtatva, mosolyogva köszön be a konyhába... Hirtelen rossz érzésem támad... Utána megyek és rányitok... Akkor húzza ki a kezét a párnája alól...”) Miben tud segíteni az anya: hogy „rátaláljon régi önmagára. Arra a régi »túlsúlyos kis srácra«, aki lelkesen gyalogolt hajnalok hajnalán a reptérre, hogy ugorhasson – hogy bátor lehessen, mint az apja, a válogatott ejtőernyős!” Vagy elengedni, és hagyni, hogy a megoldást önmagában találja meg, ő döntson? „Helyette nem járhatok [pszichiáterhez!]” – kiált fel az anya. Saját súlyos autóbalesetét is úgy értelmezi, hogy „azért kaptam vissza az életem, hogy bizonyítsak, hogy jóvátégyek. Hogy Nektek segítsek.” Attila végül fél évre elutazik Indiában

dolgozó édesapjához, Ilona pedig rendet rak otthon, a régi leveleket, kacetokat zacskóba gyűjti, s ráírja: „A Múlt”. Már egy új Attila jön haza Indiából, de nem sokkal azután két rendőr hozza a hírt, hogy Attila meghalt. 1996. május 19-e van. Hogy pontosan mi történt, nem tudjuk meg, az anya sem tudja. Az utolsó naplóbejegyzés egy vers a fiához: „Mikor ujjacskaid kapaszkodott belém, éreztem, míg élek, el nem hagyhatlak én... A felismerés, hogy gyenge vagy... elindított a sötétség felé. Ahol a trónon ott ül az Igaz. Ahol Te is király vagy, ahol mindenki az! És összetörve itt jóakarát, támasz, erőt adónak hitt, sóhajnyi gyenge hit vágyik utánad, erőt remél, mert az úton végigmenni fél.” A napló egy évvel Attila halála után jelent meg: „azt, hogy figyeljünk és hallgassunk egymásra!... Helyette, most én mondtam el.”

A naplót a kötetben egy másik írás követi (Tükörcserepek. Anya, ...engedj el!). Ilona újraolvasta a naplót, és „hiányérzete” támadt. Helyére rak „minden kis tévedést és figyelmeztető jelet – így talán feltisztul az értelmetlennek tűnő... érthetetlen... halál.” A narratíva tehát kísérlet fia halálának értelmezésére, de arra is, hogyan lehet ezzel az eseménnyel egy anyának tovább élni.

Az első emlék Ilona saját gyermekkorából való, egy egyedüllét leírása egy táborozáskor. Az egyedüllét adja meg az alaptémát: a családban Attila érezte ezt meg, ő üvöltötte ki: „Érezni akarom, biztosan tudni, hogy itt vagytok velem!!!” Ilona, ahogy megszerkeszti a gyászból kiinduló, visszamenőleges élettörténetét, úgy szövi meg fia történetét is. *Párbeszédet* olvashatunk anya és fia között; a fiú – az anya képzetében – megfogalmazza és mintegy lezárja azokat a stádiumokat, ahova, ameddig anyja jutott (az események és a tudatosság perspektívái). A történetészövés pedig meg-megszakad ugyan, de halad előre. A narratíva szövéssel párhuzamosan egy nagyon is gyakorlati cselekvés zajlik: Ilona, ahogy halad az időben, úgy dobja ki vagy csomagolja el fiával kapcsolatos emlékeit. Ez a „rendrakás” már az előző, naplós részben elkezdődött, „A Múlt” feliratú zacskóval. A lakásban fokról fokra „én veszem át a hatalmat”, lassan eltűnik Attila kisgyermekkora. Ilona folytatja a csomagolást, közben meg-megtorpan, visszavegyen-e valamit a „kidobásra ítélték” zsákjából. A történetészövésben Attila pályásból lusta, duci, rosszcsont kisfiúvá válik, majd elkezd felnőni, „az én fiam lassan átváltozott. Valami számítób, mindenkinek megfelelni akaró, zavarodott izgalommal élte a napjait.” „Király” lett az új barátai között. Ilonának saját serdülőkori lázadásai jutnak eszébe, miközben csomagol. Úgy érzi, most már jobban érti a fiát. Felszámolódnak a történetek, végül a titok marad, a „bénító erőtlenség”, ami kettesüket összekötötte. Ilona most ezt, Attila halála után, el tudja engedni. Ezzel elengedi Attilát is, szétválik a két külön világ, „az élő és a holt...”. A titok, titok marad, de már nem köti hozzá a fiát.

A könyv tulajdonképpen harmadik részében Ilona már egyedül maradt: „szabad vagyok”. A költözés előtt

leül az üres szoba közepére, és még utójára olvasni kezdi leveleit. A költözés a család életét is végigkísérte, mert a szülők követségi alkalmazottként sokszor költöztek egyik országból a másikba; halála előtt Attila is kiköltözik fél évre Indiába, apjához. Most a szimbolikus-valóságos költözés előtt a család levelei kerülnek elő, köztük – először – Ilonának a férjéhez írt levelei is. A „Papácska” igazából ebben a részben kap hangsúlyosabb szerepet. Az Ilona–Attila kettős itt egészül ki az apával. Ilona még egy utolsó éjszakát tölt a lakásban, egyedül, a kutyájával. Az emlékek felszámolása és *rendbe* rakása befejeződött. Elköltözik: két emelettel feljebb egy másik lakásba ugyanabban a házban. Majdnem ugyanoda, ahonnan elindult, de ez a két-emeletnyi különbség nagy út: az elmúlt öt évben Ilona megváltozott: „rég-új tulajdonságaim fedezem fel önmagamban: az egészséges önzést, a családottságot, az elvárást, örömet, reményt, és hitet – a jövőmben.” A könyv befejezése: „végigjárva az utam... már megérkeztem békességgel, *önmagamhoz*” (kiemelés – R. J.).

Ilona esetében a felfedező-kereső betegség-narratívát tiszta formájában látjuk kibontakozni. Fia betegsége, még inkább halála indítja el; fel akarja dolgozni fia halálát, de közben felfedezi saját gyermekkorát, „elfelejtett” emlékeit, saját erősségeit és gyengeségeit. Ilona története nem a gyógyító története. Felelőssége arra is kiterjed, hogy elmesélje történetét sorstársainak, hogy mással ez ne történjen meg (Frank ezt nevezi a szolidaritás és az inspiráció etikájának), majd pedig megváltozva, pontosabban, felismerve, hogy *mindig is* ilyen erős és gyenge volt egyszerre, visszatér szenvedéseinek színterére: droghasználó gyermekek szülei számára önségítő csoportot hoz létre.

Az intraperszonális dialógus kibomlásának több szakaszban lehetünk tanúi: a naplóírás is belső dialógus, itt azonban többnyire a szenvedő és gyanakvó, kiszolgáltatott én-pozíció „hangjaival” találkozunk. Az én-pozíciók gazdagodását, a valóságos dialógust a kötet következő szakaszában látjuk, ahol Ilona a halott fiával (mint imaginárius személlyel, egyben imaginárius én-pozíciójával) folytat vitatkozástól sem mentes beszélgetést, végül a harmadik részben a levelek (két fiától, férjétől kapott és saját korábbi levelei) és emlékek sokfélesége a sokféle én-pozíció közötti kommunikációt mutatja, majd az én-pozíciók közötti megbékélést. Az én-pozíciók térbeli elrendezése Ilona könyvében látható a legjobban, de a visszaemlékezések révén megjelent a Sárkányos Lány történetében és – elsősorban az Anya leveleiben – Ritánál is. Persze, időbeliségről is szó van, azonban a szövegek térbeli elkülönítése Bahtyin térbeliség-fogalmára irányítja figyelmünket: a narrációban az idő mellett a térnek kitüntetett szerepe van, ha az intraperszonális dinamika valamilyen szenvedés hatására (drogfüggőség, gyász) mozgásba lendül. A térben elkülönülőként is felfogható én-pozíciók közötti dialógikus kapcsolat létrejötté és fokozódása nélkül a gyógyulás elképzelhetetlen lett volna. Ezt az állítást egy másik történet bemutatásával szemléltetem.

„AMSZTERDAMI LACIKA”

Varga Judit, aki maga is felépült droghasználó, *Éjfél után...* (S. László, „*Amszterdami*” *Lacika önvallomása*) című kötetében egyetlen szövegfolyamként adja közre az Amszterdami Lacikával készített interjút. Lacika már nem nézhette át a szöveget, mert az interjú követően nem sokkal öngyilkos lett. Az interjú témája Lacika élettörténete a hatvanas–hetvenes évek Budapestjén töltött gyermekkorától „disszidálásán” és amszterdami évein át ingázásáig Budapest és Amszterdam között. Drogos volt, huzamosabban kokain-, heroin- és máktea-használó. Történetét egyetlen hosszú monológban adja elő, ha voltak is kérdések, azokat a szerző elhagyta.

Lacika „funkcionárius” szülők gyermekeként, jó körülmények között élt: „nyáron nyaralni jártam... télen üdülni”. A szülei „eladták magukat, megalkudtak, opportunisták lettek, mindegy, hogyan nevezzük ezt. Szerintem jól csinálták, mert ezek szerint én jól éreztem magam.” 17-18 éves korától kezdett bulizni, a gimnázium után fényképezett, vállalatok soránál dolgozott, majd „szabadabb” munkahelyeket keresett. Különböző alkalmi állásokban dolgozott. Megnősült, gyereke született. Jellegzetes, ahogyan a szerelemről beszél: „amikor iszonyúan hiányzik valaki, akiről tudod, hogy hozzád tartozik. Átkozottul kell, hogy veled legyen, és mindenki másnál fontosabb, fontosabb önmagadnál. Akinek mindent megtennél. Tehát egy olyan személy, akiben hiszel.” Majd pár sorral később: „de a szerelem egy elenyésző dolog: hol van, hol nincsen, szóval nem egy tartós dolog, hanem alkalmi.” Házassága után nem sokkal disszidálni próbált, de visszahozták, másodjára sikeressen kijutott Amszterdamba. Itt különböző bűncselekményekben (fegyveres rablás, lopás) is részt vett, de a leghuzamosabb jövedelemszerző tevékenysége a drogkereskedés volt.

Különböző kábítószereket használt, de a fordulatot Indiában a heroin hozta: „a heroin végre megadta azt, amit én szeretek, amit én akartam, amit én kerestem. Azt, hogy ne kelljen gondolkodni, ne kelljen odafigyelni semmire.” Amszterdamban különböző nőikkel él együtt, van, akit feleségül vesz, van, aki belehal a túladagolásba. Többször próbált leállni az anyagról, de nem sikerült. „Attól vagyok normális, ha használok valamit, ha nem használok, akkor nem vagyok az. Tehát be kellett szereznem az anyagot ahhoz, hogy el tudjam határozni, hogy anyag nélkül akarok élni.” „Én sem vagyok szabad, én is függök valamitől, és amikor megkapom az anyagot, csak akkor érzem szabadnak magam.” Hogy miért anyagozik? „...ezt a szükségletet a társadalom hozta létre. Ez termelte ki, tehát ne fogják rá az emberre, az egyénre. Ők tehetnek róla, ők teremtettek ilyen légkört.” Majd pár oldallal később: „nehéz ellenállni az anyagnak, mert benne van a szervezetben. Az ember nem tud uralkodni a szervezetén. Ha pl. fáj a foga, akkor nem mondhatja, hogy nem fáj, mert nem olyan erős karakter.”

Lacika történetét – Frank nyomán – káosz-narratívának nevezhetjük. Már az elején egy „így is volt, de úgy is”, „egyfelől és másfelől” bizonytalankodás vezet be az élettörténetet, ami végig megmarad: Lacikának semmiről sincs egyértelmű vagy olyan véleménye, amelynek kialakulását, átalakulását, fejlődését nyomon követhetnénk. Lacika nem változik élete során. A történet, az elmondás végén nem tud többet magáról, mint az elején – és ezzel mi, olvasók is így vagyunk. Lacika mindig is ilyen volt. A történetnek nincs semmi „értelme”, szemben az eddig bemutatottakkal, amelyekben valamilyen fejlődés rejlik (a betegség felismerésével és a gyógyulás kezdetével), ahol az elbeszélő valahonnan valahova eljut. Lacika vég nélkül folytathatná a történetét; ha az interjúra több idő lett volna, akár több tíz vagy száz oldallal is hosszabb lehetne anélkül, hogy több kiderülne Lacikáról. A narratíva elemeit az elbeszélő nem kontrollálja, nem fűzi össze, miközben leválik a társadalomról és saját testéről is (a drogozás okaként a tőle független társadalmat és „az ember szervezetét” nevezi meg). Valójában sem a múlt, sem a jövő nem látható; a történések sora valahol elkezdődik, valahol befejeződik anélkül, hogy fogalmunk lenne arról, mi történik a jövőben – hacsak az nem, ami eddig. A jövőtlenség és Lacika öngyilkossága szinte az egyetlen összefüggés – de ez is a szövegen kívüli. A káosz-narratíva megtagadja az olvasótól vagy interjúkészítőtől, hogy a „haladás”, a „fejlődés” terminusaiban gondoljon el egy emberi életet. Ezért próbára teszi hallgatóját – nem véletlen, hogy ezt a káosz-narratívát egy volt droghasználó rögzítette, aki korábban talán maga is átélte ugyanezt. De kikerült belőle. Judit így ír magáról az epilógusban: „nos, én megpróbálom, hogy soha ne adjam fel könnyedén azt, amiért keményen megküzdöttem: a józanságomat, mely az Életet jelenti... Érted, Értetek is teszem [...], akik már nem vagytok mellettem.” (Már ebben a néhány sorban is láthatjuk a tipikus kereső-felfedező narratíva lényegét, egészen addig, hogy Judit is visszatért „megbetegedése” színterére, és droghasználóknak segít.)

Az interjúból kitűnik a káosz-narratíva egyik „haszna” is: más történeteket tudunk hozzá hasonlítani, viszonyítási alap más elbeszélések számára. Ennél fontosabb azonban a káosz-narratíva tolerálása; vannak, akik egy ideig, vagy akár életük végéig csak így képesek megnyilvánulni. A „fejlődés”, a „változás” erőltetésével azonban ezeket a narratívákat – miként elmondóikat is – leválasztjuk a társadalom testéről, s ezzel végérvényesen idegenekké válnak, akiknek a hangját sem halljuk meg.

Lacika tanulságos „káosz-narratívája” megvilágítja, hogyan alakul ki a drogos narratíva: a drogozás megkezdése, majd a függőség a bemutatott könyvekben szinte folyamatos. Jelentőségét, hogy itt valamilyen változásról van szó, csak a felépüléssel, gyógyulással kapja meg: utólag válik egy szakasz jelzőjévé. Ha nincs felépülés, szakaszjelző szerepe sem alakul ki. Az addikció mindent felfaló, mindenre kiterjedő jellege

is az utólagos konstrukció működését mutatja. Lacika élettevékenységei – bár feltehetően klinikai értelemben súlyos függő – nem válnak az „addikció” részjelenségeivé, hanem megőrzik önállóságukat, össze nem kapcsoltságukat, kaotikusságukat. „Amíg a káosz narratívát nem becsüljük meg – hangsúlyozza a már idézett Arthur W. Frank –, a világot, összes lehetőségeivel, tagadjuk. Tagadni a káosz-történetet egyet jelent azzal, hogy tagadjuk a történetet elmondó személyt, és akit tagadunk, azt nem gondolhatjuk, azon nem segíthetünk. Azok az emberek, akiknek a valóságát tagadjuk, a kezelés vagy a segítség befogadói maradhatnak, de nem válhatnak az empátiás segítő kapcsolat résztvevőivé.”¹⁵

Az intraperszonális dinamika szempontjából Lacika én-pozícióinak sokasága közel sem áll harmonikus kapcsolatban egymással; sokszor nem is érezzük, hogy az egyes én-pozíciók között bármilyen kapcsolat lenne – például abból, ahogy emlékeiről, szüleiről vagy meghalt barátnőiről beszél. „Hangot” ad a szüleikhez vagy a meghalt barátnőikhez fűződő én-pozícióinak, de ezek a „hangok” elbeszélnek egymás mellett, nem reflektálnak egymásra, és más módon sem kapcsolódnak egymáshoz. Lacika éneje leginkább hallgatnak egymásról, nincs köztük kommunikáció: emiatt is érezzük szétfolyónak, „szerkesztetlennek”, ugyanakkor végtelennek a „monológját” – ami talán nem is véletlenül került monológ formájában az interjú tartalmazó kötetbe. Hiszen énejeinek legfeljebb időbeli dimenziói vannak, de – az előzőek értelmében – térbeli, elkülönült, fejlett én-részei nincsenek.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a napjaink közbeszédét uraló droghasználó, kábítószeres diskurzusnak megvan a jelentésteremtő és „kolonizáló”, kisorsozó ereje ahhoz, hogy más narratívákat – az „alkoholos”, a „rossz lány”, a „bulimiás” stb. narratíváját – maga alá gyűri vagy inkább magába olvasszon. Ilyenkor feltételezhetően a személyesség, az intimitás egyfajta elkerülését is jelentheti. A gyógyulásnak és felépülésnek (illetve az ebből származó veszteségnek) a betegség-narratívák értelmében sajátos lefolyása van: az ezt átélő – és a történetét elmesélni vagy leírni tudó – személy sok esetben mintegy gazdagodik a „betegséggel”. Láttuk, hogy ez a gazdagítás – mint Frank is megállapítja – a személyiség „igazi”, „eredeti” valójának megismerését és felszínre kerülését jelenti. A felépült drogbetegnek nemcsak magukat, sorstársaikat és a társadalmat is gazdagítják megszervedett igazságaikkal. A drogbetegség kialakulásának szempontjából nemcsak a „naiv” pszichológia, de a „tudományos” pszichiátria függőségképe sem felel meg teljesen a valóságnak: a függőség

15 ■ Frank: *i. m.* 109. old.

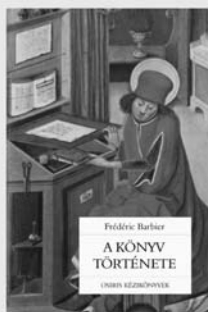
16 ■ Sadie Plant: *Writing on drugs*. Faber and Faber, London, 1999.

nem egynemű szubsztancia; nem feltétlenül jelenti az egyén azonnali és teljes testi-lelki-erkölcsi romlását. Szakaszokat, átmeneteket, „kacsaringókat” különböztethetünk meg e folyamatban, némelykor ezek a „szakaszok” összerosódnak a racionalításra törekvő megértés előtt. Ha a személyiség belső folyamataira tekintünk, felfokozott küzdelmet látunk: nem is a drogfüggőség kialakulásakor, hanem a felépülés, a gyógyulás fázisában. Az addig mintegy háttérbe húzódnó én-rész fokozatosan átveszi (visszaveszi?) a hatalmat, először interpretál, majd kontrollál, végül örömforrásokat talál (persze nem a drogban). A többféle ént (pontosabban: én-részt és én-viszonyt) feltételező elméletek részletesebben és szemléleteseb-

ben írják le a folyamatot: hogyan alakul ki a felépülés folyamán dialogikus és szimmetrikus (szimmetriára törekvő) kapcsolat a különböző én-részek, én-pozíciók között.

Megjegyzem, a drogos élmények fontos szerepet tölthettek be a *modern én* megkonstruálásában: éppen az egységként tételezett személyiség (én) disszociációjához – vagy a disszociáció felismeréséhez – járultak hozzá (lásd Coleridge, Poe, Baudelaire vagy akár Stevenson és Sir Arthur Conan Doyle egyes műveit, vagy újabban például Burroughs munkáit); ma viszont az én-állapotok tolerálása, az én-állapotok közötti dialogikus kapcsolat (újra)létrejötte a gyógyulás (egyfajta konformitás?) feltétele és velejárója.¹⁶ □

Osiris Kiadó

Kornai János: **A gondolat erejével.**

Rendhagyó önéletrajz 3980 Ft

Hankiss Elemér: **Az ezerarcú Én** 3480 Ft

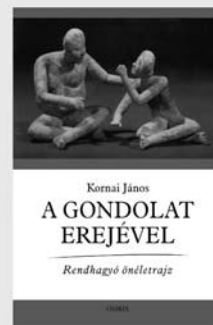
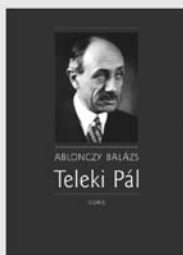
Pataki Ferenc : **A Nékosz-legenda** 2980 Ft

Barbier, Frédéric: **A könyv története** 3800 Ft

Bart István: **A könyvkiadás mestersége** 3480 Ft

Gyurgyák János: **Szerzők és szerkesztők kézikönyve** 3980 Ft

Ablonczy Balázs: **Teleki Pál** 3480 Ft

A kötetek megvásárolhatók az Osiris Könyvesházban (1053 Budapest, Veres Pálné u. 4-6. Tel./fax: 328-0371; 266-4999) és a nagyobb könyvesboltokban vagy megrendelhetők a Szakkönyv Kft.-től (1033 Budapest, Szentendrei út 89-93. Tel. 437-2443, fax: 437-2442) www.osiriskiado.hu • kiado@osirismail.hu